

הרהורים בשבעה סעיפים על עגנון

מאת יהודה עמיחי

א

חלוקת הפרס, תרתי משמע, בין עגנון לבין גלי זקש גרמה לסערה קטנה של פירושים ופירושי פירושים, והרי זה כה אופייני לכל מה שקורה בישראל שלעולם אין לך פשט. זוהי מסורת ארוכה של שקלא וטריא על כל שקורה. מסורת זו («טוב ליהודים או רע ליהודים») מקורה בנימת החשד שמתלווה לכל מאורע יפה. כלומר, חשוד בכל דבר טוב, שמא תתאכזב. חלוקת הפרס הזאת גם העלתה שוב ושוב את בעיית זיהות העם היהודי. העתונות בעולם דילגה, מעשה אומנות של לוליין בין המלים, עברית, יהודי, ישראלי, סבל עם עתיק.

לדעתי היה בהכרת שני הסופרים כיהודים (גם אם האחת כותבת גרמנית) משום הכרה בעם היהודי כעם. הדגשה זו היא אולי התוצרת המשנית החשובה בכל החלוקה הזאת, והרי ידוע שפרס נובל בספרות אינו נקי לגמרי משיקולים מדיניים. ואל נשכח את העיקר: סופר מעולה הכותב בשפה העברית זכה לפרס חשוב זה. עגנון זכה בו כסופר. כל הדיבורים על פרס לכל הספרות העברית אינם אלא גימגומי נמושות שחשים את עצמם «שותפים» לעגנון בעצם העובדה שכתבו גם הם בשפה העברית. באותו הגיון אפשר לומר שכל תושבי ירושלים זכו בפרס מתוך עובדת ישיבתם עם עגנון בירושלים.

ב

אני רוצה לאמר כמה דברים על מקומו של עגנון. כוונתי למקומו ממש. עגנון יושב בשכונת תלפיות ליד ירושלים. שכונה זו, אחת היפות של ירושלים החדשה אינה כשכונתיה (המושבה הגרמנית, היוונית, קטמון) היפות האחרות שכונה זרה או ערבית ביסודה. זוהי שכונה שהוקמה על ידי מתיישבים יהודיים חילוניים. שכונה אחרת הדומה לה היא בית הכרם, אלא שבית הכרם החביבה נמצאת בתוך מערבולת של התרחבות והתפשטות ולמעשה כבר חדלה להיות שכונת גנים. בתלפיות לא היתה יד ההתפתחות. מצבה הדרומי-מזרחי ליד הגבול מנע ממשקיעים ומשכינים למיניהם להפכה לשיכון נטול אופי, כאילו חש עגנון בשעתו שתלפיות תהיה תמיד שמורה «מהתקדמות». ביתו של עגנון הוא מבצרו כדברי הפיתגם האנגלי, חומותיו החומות מזכירות טירה, חלונותיו קטנים ודומים לאשנבי ירי במבצר. ברושים אפלים מקיפים את החצר. לא הרחק משם עובר הגבול של שטח ההפקר. בהר ממול מתנשא ארמון הנציב העליון הבריטי לשעבר — עתה מפקדת האו"ם. קצת מערבה מביתו מצוי בית קברות צבאי שבו קבורים חיילים יהודים אשר נפלו בכיבוש ירושלים ב־1917. הבית הקרוב ביותר הוא פנסיון

קרונברג, זהו בית מרגוע מיוחד במינו. כולו מטויח בטיח לבן ומחוספס ומסגרות חלונותיו ודלתותיו צבועים בצבע כהה. הרבה פרחים ואילנות שונים גדלים בבית זה שהוא מסביר פנים ומיוחד וססגוני. היפוכו של בית עגנון. בעלת הפנסיון, הגב' קרונברג, היא אשה חזקה ושופעת מרץ והיא מטפלת במבריאים ביד נמרצת ובהומור בלתי רגיל. בדיחותיה הפכו לשם דבר בירושלים. היא ומבריאייה "היקיים" הם ממש דמויות מספוריו הארצישראלים של עגנון. בימי קיץ יושב לפעמים עגנון בחוץ ומשוחח קצת עם ידידיו.

ג

לא קל להבקיע את הסגר המבצר הזה. אשתו שליוותה אותו בצנעה בכל דרכו הקשה לפעמים שומרת על שלוות הסופר. כל ביקור בביתו הופך להיות עליית רגל. עיניו של הסופר הן קטנות ומנצנצות בערמה. כתב ידו דומה לכתב סטנוגרפיה ורק מעטים מסוגלים לפענחו. אומרים עליו שעד לפני זמן לא רב היה נוהג לכתוב בעמדו ליד עמוד, בדומה ללומדי תלמוד. מנהגי חייו אלה אינם גנדרנות אלא הומור, אירוניה עמוקה כלפי הסובב אותו.

ד

באותה אירוניה הוא מתייחס אפילו לחסידיו, אלה המפרשים כל אות ואות ביצירתו. לפעמים אלה מסתכסכים זה עם זה ומקנאים זה בזה. אמנות סיפורו היא אמנות של מעשי חסידים. הוא עונה במשל על כל שאלה. זוהי דרך יהודית קדומה. בספריו יש בדיחות פרטיות ורמזים אישיים רבים, אומרים שבכספת שמורים סיפורים שונים שאין הוא רוצה לפרסמם מחשש פגיעה באנשים חיים — ובעיקר באנשים החיים בירושלים.

ה

עגנון הוא אדם בלתי פוליטי. מתוך גישתו המפוכחת והמרוחקת מרחק אירוניה מן המתרחש אפשר להבין זאת על נקלה. עגנון אדם דתי ושומר מצוות אם כי אין להכחיש שיש לו דרך משלו, ושוב מתוך אותו יחס פיכתון כלפי הכל. לא אחת ניסו מפלגות דתיות, אשר הפכו את הדת לאמצעי השתלטות חילונית, למשוך אותו אל שורותיהם או להחתים אותו, כמנהג מדינת ישראל על הצהרות שונות של תמיכה. מי שבקי בחייה הפוליטיים של מדינתנו יודע שלפני כל בחירות מלאה העתונות הצהרות רמות בעד או נגד משהו. והצהרות אלה חתומות על ידי חשובי הישוב ותרבותו. עגנון מסתייג מכל אלה.

ו

לפני הבחירות האחרונות הופיע, לתמהון הכל, מאמר קצר בעתון "הארץ". מאמר זה היה כרוח תמיכה של עגנון בראש העיר איש שלום. יריבו של איש שלום (מפא"י) היה מר טדי קולק (רפ"י, ראש העיר המכהן עתה, על אף כרוחו של עגנון...) הידוע כאיש מעשים וביצוע. עגנון תמך באיש שלום (אפילו — כתב שה' שלח אותו), מסיבה פשוטה שאיש שלום לא יעשה שינויים, ולא יבנה בתים, ולא יסלול כבישים אלא ישאיר את העיר במצב

רדום ובטלני כיאה לירושלים. עגנון חושש מתוך האירוניה שבו, מפני אנשי מעשה המשנים פני דברים, הוא מבקר את המנהיג הגבאי הבטלן.

ז

עגנון חי בשני עולמות. הוא חי במאה הקודמת ובמאה הזאת, הוא חי בגליציה ומצד שני בתרבות גרמנית. גליציה וגרמניה התאחדו לעולם אחד, לעומת ארץ ישראל. כשהוקמה מדינת ישראל הוא נשאר בארץ ישראל, הוא חי בעולם דתי ובעולם חילוני. כתיבתו תמיד אתו, הוא כותב רק על מה שבטוח על ידי שעבר. כתיבתו אורגנית, אין הוא כאותם סופרים המחפשים להם "נושאים" לכתיבתם. יש והם יושבים שנה בין תימנים כדי לכתוב סיפור על תימנים ויש הם חוקרים פרק מסויים בהיסטוריה במשך חדשים רבים כדי לכתוב ספר המעלה דרך סיפור את מה שנדמה להם ולקהל הקוראים כהווי היסטורי נאמן. עגנון לא כך. הוא חי, קולט את סביבתו ומשהה את הדברים בתוכו ורק אחר שהנקלט בו הפך להיות רכושו הוא מעלה את הדברים על הכתב.

זהו הסופר-המשורר האמיתי. ולכן נבין כי תמיד הוא כותב על מה שעבר. לא על מה שעבר לחלוטין כתקופה רחוקה ואקזוטית, אלא על מה שעבר והדיו עוד נמצאים בנו וטעמו טרם פג לחלוטין. מי יתן ויחיה עגנון ויכתוב עד מאה ועשרים כדי שיוכל לכתוב על הימים האלה של שנות הששים שאנו חיים בהם, שנות הינתן פרס נובל לעגנון.